

А. І. Скрипник

канд. істор. наук, доцент кафедри політології

ІСН ОНУ імені І. І. Мечникова,

Французький б-р, 24/26, к. 35, м. Одеса, 65058, Україна, (0482) 68–43–73

**КОНСЕНСУСНІ МЕТОДИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК
ПЕРСПЕКТИВА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

У статті розглядаються складові та особливості застосування консенсусних методів діяльності суб'єктів політики. Відносно сучасних українських реалій зроблено висновок про те, що рівень культури влади та громадян дозволяє припускати можливість застосування консенсусних методів взаємодії лише як перспективу.

Ключові слова: консенсус, компроміс, лібералізм, демократія, трансформація.

Актуальність проблеми пов'язана, насамперед, з тим, що політика — це особливий рід діяльності, який має на меті координацію інтересів суб'єктів політики. По мірі розвитку і ускладнення суспільства інтереси утворюючих його людей, малих та великих соціальних груп диференціюються і потребують дієвих методів їх улагодження.

Консенсус (лат. — згода) — щодо спірного питання, якої досягають у результаті дискусії та компромісів. Він є атрибутом демократичних процедур як методів політичної діяльності. Вважається, що можливість його застосування пов'язана з рівнем загальної, зокрема, політичної культури суб'єктів політики. Чим вище рівень цивілізованості, тим більше проявів толерантності (терпимості) у їхніх відносинах. А толерантність, як готовність на поступки заради досягнення компромісу, є рисою консенсусу.

Це поняття вживав ще О. Конт, розуміючи його як згоду (гармонію) у суспільстві. Вивчали це питання Г. Гегель, М. Вебер, Е. Шілз, Ю. Хабермас. Їхні висновки констатують, що «повний консенсус» неможливий для «великих суспільств» через «похибки» комунікативних процесів. Проте, всі суспільства демократії мають «достатній» консенсус, який характеризується відсутністю громадянських воєн і революцій тощо.

Представниця польської школи політичної науки Барбара Крауз — Мезер також акцентує увагу на значенні пошуку консенсусу в практичній політичній діяльності [5].

Практичну значимість для сучасної України проблеми консенсусу, як однієї із ліберальних цінностей цивілізації, підкреслює український вчений — експерт А. С. Пальчинський в монографії «Лібералізм: Уроки для України» [8]. Вона пояснюється посиленням соціальної і культурної поляризації за останній рік. У зв'язку з цим ключові цінності взаємовідносин суб'єктів суспільно-політичного життя, а саме — консенсусні методи налагодження стосунків між ними, мають змогу консолідувати суспільство.

За декілька місяців 2011 року під тиском народу потерпіли потрясіння політичні режими в Єгипті, Тунісі, Ємені, Сирії, Лівії, де внутрішній конфлікт переріс в громадянську війну та викликав закордонне воєнне втручання. Такі масштабні політичні конфлікти, що порушують внутрішню стабільність будь-якої країни, не є випадковістю.

Сучасні електронні засоби комунікацій, безсумнівно, мають неабиякий вплив на мобілізацію громадян, особливо молоді, але без наявності об'єктивних передумов цього б не сталося. Встановлення контролю над Інтернет-виданнями, закриття доступу до Twitter та інших мікроблогів, відключення мобільного зв'язку, хакерські атаки на відповідні сайти, як це робилося у деяких країнах, можуть на час затримати сплеск незадоволення громадян. Але не адаптивний характер функціонування інститутів влади, її корумпованість, непопулярність створює назрівання в суспільстві соціально-політичної напруги, яка закономірно стає основною детермінантою конфлікту.

Суспільство, в цілому, розвиваючись та ускладнюючи свої інтереси, створює велику політичну сферу, і чим складніше влаштоване суспільство, тим ширше в ньому політика. Індивіди, їх об'єднання, як структурні компоненти громадянського суспільства, а також владна ієрархія державних органів вступають в неминуче протиріччя по мірі ускладнення умов життєдіяльності. Плюралістичність суспільства є діалектичною детермінантою цих протиріч. Вони доповнюються негармонійністю відносин між лідерами і елітами, між ціннісними пріоритетами різних демографічних груп суспільства.

Для того, щоб ці протиріччя (по вертикалі і горизонталі суспільно-політичних відносин) не перешкоджали, а навпаки, сприяли розвитку особистості і суспільства, повинна діяти політика, як спеціальна координуюча інтереси і корегуюча їх узгодженням сфера діяльності.

Саме функція налагодження збалансованих відносин між суб'єктами суспільства є основою політики.

В сучасних українських умовах необхідно корегувати велику кількість часом складно поєднаних інтересів різних груп. Звісно, що деякі інтереси виражені сильніше за інші. Для політиків, представників правлячої групи неминучим є поділ інтересів на домінуючі, субдомінантні та підлеглі. Це ще більше ускладнює об'єктивні труднощі їх координації. На жаль, у свідомості сучасних українських правлячих кіл відображається етатистський підхід, у якому детермінуючим виступає інтерес держави. Навіть у політичній лексиці представників законодавчої та виконавчої влади різного рівня найбільш уживаним є фрази «побудувати державу», «в інтересах держави». Держава в міжнародних відносинах має функцію забезпечення загального інтересу її громадян — захисту їх безпеки, створення умов для нормального функціонування. Її роль у цій сфері домінуюча. А у внутрішній політиці, виконуючи соціальну і регулятивну функцію, вона, мається на увазі «правова держава», яка притаманна демократичному суспільству, повинна бути партнером громадян і їх об'єднань.

Рівноправність держави і громадянського суспільства, їх взаємна відповідальність за свою діяльність є аксіомою сучасної політики.

Диктат держави, насильство по відношенню до громадян — це риса недемократичного суспільства, якому притаманне поняття «боротьба», як сутнісне, змістовне.

В демократичному суспільстві однією із фундаментальних політичних цінностей є громадянська ідея, що відображає права людини у діалектичному зв'язку з її відповідальністю. Тому, головним обов'язком держави перед громадянами стає постійна робота по виявленню інтересів громадян, їх акумуляції і агрегації та розробці і впровадженню в життя політичних рішень, які спроможні на ділі вирішити ці інтереси. Найбільш складна проблема — вибір першочергових інтересів громадян та їх об'єднань у сфері економічних, трудових, соціальних, національних, конфесійних та інших.

Безумовно, що ресурси держави не дозволяють всі першорядні проблеми вирішити в короткий термін. Потрібна їх диференціація. «Влада — це велика спокуса», — зауважує кардинал Любомир Гузар [4, с. 11]. Спокуса використати владу для особистих цілей, чи для груп, які мають до неї наближення. Влада — це сама перша відповідальність за тих, кого вона повинна вести. Саме «вести», а не «володіти». В демократичному суспільстві влада має певні правила, згідно з якими повинна діяти. Як лікар, завдяки науці, знанням, досвіду повинен сумлінно лікувати людей, політична влада за допомогою важелів, які їй довірили, повинна достойно вести людей, гуманізувати форми суспільного життя [4, с. 11]. Ці зауваження мудрої людини базуються на фундаменті ліберальної концепції світогляду. Його принципами є визначення особистості як найвищої цінності. Яка має природну свободу, право свободи вибору, пов'язане з особистою відповідальністю за свої дії, право на свою індивідуальність, рівність кожного перед законом. Декілька століть розвитку суспільств різних регіонів на цих принципах створили «глобальну геокультуру». Сам лібералізм еволюціонував в неолібералізм і постнеолібералізм.

Євроінтеграційна політика України по суті пов'язана з цим принципом. Географія розширення його присутності має місце не тільки за рахунок європейських пострадянських держав, та навіть у Італії, де функціонує модель денсяопівнівського лібералізму. Можливі і варіанти мусульманської моделі лібералізму у Північній Африці у зв'язку з політичними потрясіннями. Головним мотивом, який спонукає до сприяння цінностей лібералізму, є невдоволення диктатом держави, влади, як її основного суб'єкта.

Згідно з ліберальною доктриною держави, влада повинна розуміти такі обставини, що суспільство, якщо йому не заважати, спроможне на збалансований розвиток, на принципах самоорганізації. Держава може коректувати траєкторію цього розвитку, але не повинна стримувати його механізми, підмінювати їх.

Ліберальний принцип також означає, «якщо багато держави — то багато бюрократії». Кожна нова функція держави — це мультиплікація бюрократії.

Це особливо небезпечно для суспільств, які знаходяться на етапі політичної трансформації, а саме — і сучасної України. В умовах правового невігластва, відсутності реальних важелів у громадянського суспільства, експансії бюрократії, права людини виявляються лише декларованими.

В Україні 91 % підприємців, опитаних аудиторською компанією Ernst & Young визнали широке розповсюдження корупції і хабарництва. За цим показником наша держава опинилася на 24-му, передостанньому, місці в Європі, поступившись лише Росії, де корупцію визнали 93 % підприємців, у той час як у середньому по Європі цей показник складає 62 %. При цьому про збільшення рівня корупції нинішнього року повідомили 55 % українських респондентів [5, с. 1].

Такі дані свідчать про непрозорі умови діяльності, у яких вимушені працювати підприємці, і це ніяк не сприяє консенсусним відносинам у суспільстві.

Одним із проявів ліберального розуміння свободи особистості є її право на володіння, використання приватної власності та конкурентні умови підприємницької діяльності. На жаль, домінуючою формою власності в сучасній Україні є кланово-олігархічна, яка перешкоджає конкуренції власників у сфері виробництва та обміну, створює ситуацію дисгармонії відносин у суспільстві. Наслідком її є перепони на шляху формування середнього класу в соціальній структурі суспільств, адже саме він є носієм ліберальних цінностей і демократії. Перерозподіл бюджетних коштів на користь олігархів [6, с. 1] не сприяє порозумінню у суспільстві. Тому є не випадковими, а зрозумілими дані соціологічних опитів громадян України. Згідно з ними діяльність президентської «вертикалі влади» підтримують тільки 11,3 % громадян, а частково згодні з нею 35,5 %, близько половини опитаних респондентів — 47,6 % негативно ставляться до його роботи як президента (Дані опитування центру О. Разумкова — квітень 2011 року). За даними Інституту Горшеніна (березень 2011 року) 45 % громадян України готові до протестних дій [1, с. 30].

Влада вкотре не може не обставляти себе розкошами, дачами, літаками, гвинтокрилами. Громадяни сприймають це дуже негарно. Тим більше, що розпочаті судові процеси проти колишніх урядовців виглядають як демонстрація сили і усомженості. Але це методи неінтелігентні, викликані почуттями невисокого ґатунку. Вони несуть з собою лише втрату іміджу України у світі і розбрат у суспільстві.

Підкреслюючи пріоритетну значущість матеріальних умов життя людей для консолідації суспільства, слід також відмітити, що важливе значення в цьому аспекті мають і духовні цінності. Економічні досягнення є фундаментом розвитку людини і суспільства в цілому. Людина намагається в таких умовах реалізувати свою культурну, національну, світоглядну ідентичність і ці намагання не можна стримувати. Адже усталеність і стабільність суспільства, його дієздатність, затверджуються на ґрунті взаємної довіри, спорідненості духовних цінностей.

У зв'язку з цим доречно відмітити явище, яке набрало поширення в останні роки. Це стосується спекуляції навколо терміну «націоналізм».

В етнополітології диференціюють підходи до його визначення, а саме — відокремлюють національно-демократичні погляди, які є патріотичними, від радикального (інтегрального) націоналізму. Якби не було в Україні націонал-патріотів — носіїв національної ідеї, то не було б і незалежної України — про це свідчить історія. Модель національної, правової, соціальної держави притаманна сучасному світу. В такій державі реалізується право на національний суверенітет і дотримуються гарантії виконання міжнародних стандартів прав людини різної національної, расової, конфесійної приналежності.

Ці положення проголошені й в Конституції України. В основному документі держави акумульований підхід до українського народу як до спільноти всіх національностей. Носієм цих демократичних цінностей був і є НРУ. Він вільний від ксенофобства, нешанобливого ставлення до представників інших національностей, не поділяє радикальних поглядів «Свободи». І не випадково, що серед трьох партій (разом з «Батьківщиною» та «Нашою Україною») НРУ запрошений найбільшим об'єднанням демократичних народних партій у Європі — Європейською народною партією, став повноправним членом цієї великої європейської родини [9, с. 1].

На превеликий жаль, ототожнення термінів «націоналізм», «фашизм» лунає в політичній лексиці України дедалі частіше. Наслідком стає несприйняття позитиву в змісті національної самоідентифікації українців. Нацизм і фашизм як антигуманні ідеології і практики засуджені міжнародним співтовариством за злочин проти людства.

Патріотична національна ідея не має з ними нічого спільного. Це мрія і ідеї багатьох поколінь мати суверену державу. Освічені люди в Україні мають володіти політичною коректністю, тим більше, якщо вони займають посади в держорганах, і не проявляти дилетантизму в таких складних питаннях. У цьому зв'язку курс влади на «оптимізацію» шкіль також можна визначити як нерозуміння обов'язковості зворотного зв'язку, діалогу з батьками дітей, які підпадають під такі перетворення. Таким чином, створюються конфліктні ситуації, обурення, недовіра на ґрунті мовного питання в системі освіти.

Відомий український поет Борис Олійник, добре усвідомлюючи історію українського народу, навів таку притчу. На питання «Яку мову трудніше за все вивчити» відповідь була — українську. Чому? «Тому що половина українців за декілька століть так її і не вивчила» [7, с. 11]. Науковці стверджують, що вона може стати міноритарною, якщо не отримає підтримки влади. На цей час, навпаки, гуманітарна політика здійснюється в протилежному напрямку.

А це створює підґрунття для виникнення чи підтримки радикальних дій.

Чимало місцевих органів влади України далекі від розуміння консенсусних методів діяльності в своїй «політиці».

Генералізація поняття «націоналізм» — переніс на його зміст радикальної ідеології, а тим більше ототожнення з терміном «націоналізм», не може не викликати обурення. Своєю спекулятивною суттю ця практика характеризує споживчо-цинічне відношення до цінностей цивілізованого

суспільства, використання в меркантильних цілях брудних технологій, а саме — дифамації протилежного суб'єкта політики.

Безглуздий жарт про «нацизм» відомого кінорежисера сучасності Ларса фон Триєра на кінофестивалі у Каннах (травень 2011 р.) закінчився тим, що у 24 години адмінрада Канн виставила його, як злочинця, не дивлячись на його заслуги у мистецтві кіно.

У Європі день 9 травня — День Європи. Водночас його проголошено Днем пам'яті і примирення.

В свідомості громадян України День Перемоги вважається великим святом. Про це свідчать дані соціологічної служби Центру О. Разумкова^{1*}. Значна частина опитаних — 53,8 % прагне примирення між учасниками воєн [2, с. 1]. Це відображає значний зріст політичної зрілості і коректності людей.

Тому аж ніяк не виправдати, не пояснити логікою мислення намагання розбурхати ворожнечу та протистояння на трагедіях минулого.

Політкоректність як риса консенсусу, на жаль, не притаманна репертуарним програмам у концертній діяльності, в кіно в сучасній Україні. Керівники Мінкульту, Держуправління справами та установ культури не реагують на відверті казуси відносно «України і талантів», а також на більш провокативні дії. В Палаці «Україна» заїжджа зірка глумилася над національним прапором нашої держави. Зал аплодував... Це манкрутизм? Моголи ми, моголи... На думку приходить висновок, що це реакція свідомості, яку називають адаптивністю. Патріотом бути «неактуально», бо це «націоналізм». Адже функції культури інші, а не такі, що потурають примітивізму. А це ж були тільки відгомони «страсти по флагам». Дійсно — «достоинство и честь здесь больше не живет» [3, с. 13].

Не відзначаються професіоналізмом, культурою, гуманізмом, етикою міжнаціонального спілкування і передачі на телебаченні, особливо, на каналах «Інтер», «СТБ», «Першому національному». Деградує в змістовному і моральному змісті «95-й квартал», який раніше був критичним поглядом іронічної молоді на життя в Україні.

Але ж вони мають реальну змогу створювати сприятливий клімат довіри та поваги між громадянами, між ними та владою, а діють у зворотному напрямку.

Таким чином, цінності демократії мають великий гуманістичний потенціал, серед яких визначаються й консенсусні методи політичної діяльності. Вони спрямовані на розуміння плюралістичності суспільства та протиріч, які з цим пов'язані. Головною функцією влади та інших суб'єктів суспільно-політичного життя є пошук злагоди між ними, а не боротьба. Але володіння консенсусними методами потребує достатньо високого рівня культури особистості і суспільства. Можливо, «європеїзація» як процес стане об'єднуючою силою в політичному житті українського народу, адже згоду в цьому напрямку продемонстрували депутати Верховної Ради України.

¹ Дослідження проводилось з 1 по 5 квітня в усіх регіонах України. Опитано 2009 респондентів віком від 18 років.

Література

1. Бердинских К. Кухонный гнев// Корреспондент — 2011. — 20 мая, № 19 (456). — С. 26–31.
2. Більшість прагне примирення// Чорноморські новини — 2011. — 7 травня, № 37–38 (21217) — С.1.
3. Вергелес О. Порча государственной совести (о флагах и подонках)// Зеркало Недели — 2011–28 мая, № 19. — С.13.
4. Гузар Л. Власть это большой соблазн// Зеркало недели. — 2011. — 28 мая, № 19. — С. 11.
5. Крауз — Мозер Барбара Теорії політики. Методологічні принципи/ Пер. з польск. — Х.: Изд-во гуман. центр, 2008. — 256 с.
6. Не просто корупція. Тотальна// Чорноморські новини — 2011. — 21 травня, № 42 (21212). — С.1.
7. Олійник Б. Первородный грех?// Зеркало недели — 2011. — 4 червня, № 20. — С. 11.
8. Сколотяний Ю. Власть и дефициты либерального мышления// Зеркало недели. Информационно-аналитический еженедельник — 2011. — 4 червня, № 20. — С. 1,7.
9. Тарасюк Б. Патріотизм не є недоліком// Чорноморські новини. — 2011. — 4 червня, № 46 (21216). — С. 1.

А. Скрыпник

Кафедра политологии ИСН ОНУ имени И. И. Мечникова
к. 35, Французский бульвар 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

КОНСЕНСУСНЫЕ МЕТОДЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ПЕРСПЕКТИВА ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье рассматриваются составляющие и особенности консенсусных методов деятельности субъектов политики.

Сделан вывод о том, что эти методы можно оценивать как перспективу трансформационных процессов в Украине.

Ключевые слова: консенсус, компромисс, либерализм, демократия, трансформация.

A. Scrypnik

Department of political sciences ISC ONU named after I. I. Mechnikov
24/26, Frantsuzsky Bulvard, Odessa, 65058, Ukraine

CONSENSUS METHODS OF POLITICAL ACTIVITY AS A PERSPECTIVE OF TRANSFORMATION PROCESSES IN UKRAINE

Summary

The article deals with components and particularizes of applying consensus methods of politics' subjects authority. It was determined that these methods may be used as perspective transformation processes in Ukraine.

Key words: consensus, compromise, liberalism, democracy, transformation.